

İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Sosyal Duyarlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi

Development of Social Sensitivity Scale for Primary School Students

Adem ÖCAL*, Hilmi DEMİRKAYA** & Ayşen ALTINOK***

Özet

Bir sosyal eğitim yöntemi olarak ve bir değer olarak duyarlılık, çağdaş dünyada önemi gittikçe artan bir olgudur. Sosyal bilgiler eğitiminin amaçlarından birisi de bireylerin hayatın içinden olaylara ve durumlara duyarlı olmasıdır. Bu çalışmada, ilköğretim öğrencilerinin sosyal problemlere ilişkin duyarlılıklarını belirlemede kullanılabilecek bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırmaya Aksaray il merkezinde 7 ilköğretim okuluna devam eden 1035 altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle literatür taraması yapılmış ve sosyal problemlerle ilgili olduğu düşünülen 60 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda 47 maddeye indirilen ölçme aracı, 242 öğrenci üzerinde ön uygulama yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda ölçekteki madde sayısının 24 olmasına karar verilmiştir. Ölçme aracı, 7 ilköğretim okulunda öğrenim gören 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden basit seçkisiz örneklem yöntemi ile seçilmiş 1035 öğrenciye uygulanmıştır. Hesaplanan KMO değeri (0.966) ve Barlett testi sonuçları ($X^2=11390$; $p<0.01$) örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapmak için “yeterli” olduğu göstermiştir. “SDÖ” ölçeği için yapılan faktör analizi sonucunda, 24 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapının ortaya çıktığı görülmüştür. “SDÖ” ölçeğinin güvenilirlik analizi için, Cronbach alpha katsayısı hesaplanmış ve test yarılama işlemi yapılmıştır. Elde edilen bulgular ölçeğin ilköğretim öğrencilerinin sosyal problemlere olan duyarlılık düzeylerini belirlemede kullanılabileceğini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal bilgiler, sosyal problem, sosyal duyarlılık, ilköğretim

Abstract

Sensitivity as a method of education and as a social value is an increasingly important phenomenon in the contemporary world. One of the objectives of education in the social studies of life events and situations are susceptible individuals. In this study, it was aimed to develop a scale for determining of elementary school students' social sensitivity level to social problems. The study was conducted with 1035 elementary school students who were attending to sixth, seventh and eighth grade in Aksaray city. During the process of developing the scale, literature review has been fulfilled and an item pool which consists of 60 matters has been created. These matters were thought to be related with social problems. The matters were reduced to 47 in accordance with the experts' opinions and pre-practice was carried out on 242 students. It was decided that the matters in the scale must be 24 as a result of the findings. The scale was practised on 1035 students who were chosen by simple random sampling method and who attend sixth, seventh and eighth grade. KMO rate (0,966) and the results of Bartlett Test ($X^2=11390$; $p<0.01$) showed that sample size was enough to carry out factor analysis. As a result of the factor analysis for “SSS” scale, one structure consist of 24 items has been revealed. Cronbach alpha coefficient and split test method were carried out to determine the “SSS” scale's reliability. The findings showed that the scale could be used to determine the sensitivity of the students at elementary schools to social problems.

Keywords: social studies, social problem, social sensitivity, elementary school.

* Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ocadem@gmail.com

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, hilmi.demirkaya@gmail.com

*** Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, aysencihangir@msn.com

Giriş

İnsanlar kendileri için daha yüksek yaşam standartlarını arzu ederler. Bu istek zaman zaman bazı engellerle kesintiye uğrayabilir. İnsanlar için en uygun yaşam koşulları ile mümkün olan yaşam koşulları arasındaki uyumsuzluklar, “sosyal problem” olgusunu ortaya çıkarmaktadır. İşsizlik, eşitsizlik, boşanma, şiddet, suç, sigara ve alkol bağımlılığı başta olmak üzere, yabancılaşıma, trafikten sağlıksız kentleşmeye ve gettolaşımaya kadar birçok konu günümüzün önemli sosyal problemlerini oluşturmaktadır (Şentürk, 2006:137).

Kültürel çeşitlilik ve sosyal normların toplumdan topluma değişiklik göstermesi, sosyal problemlerin farklılaşmasına yol açabilir. Ancak temelde tüm sosyal problemlerin bazı ortak özellikleri vardır. Fuller ve Myers, sosyal problemi “Sayıca fazla kişinin bazı sosyal normlardan sapması ile ortaya çıkan bir durum” olarak tanımlamışlar (Fuller&Myers, 1941: 320). Bu tanıma göre, sosyal problem, toplumsal kuralların insanlar tarafından göz ardı edilmesiyle ortaya çıkan durumlar olarak ifade edilmektedir.

Radulescu’ya göre, sosyal problemler toplum için zararlı, normal düzeni bozan, zor algılanan ve kolay çözülmeyen, genellikle yasadışı durumlardır. Toplumda insanları endişelendiren ve toplumsal değişmeye neden olabilen sosyal problemler, toplumsal kurallar ile gerçek hayat standartları arasındaki tutarsızlıklardan oluşmaktadır. Buna göre sosyal problem tanımlanırken bu noktalar göz önünde tutulmalıdır (akt. Mardache, 2010:35). Radulescu’ya göre sosyal problem türleri şunlardır (akt. Mardache, 2010:36):

- Toplum üyelerinin ekonomik iyileşmesini tehdit eden sorunlar (işsizlik, yoksulluk, sosyal eşitsizlik),
- Toplumsal düzeni etkileyen ve yasa ile korunan değerleri tehlikeye düşüren sorunlar (şiddet, suç, çocuk suçluluğu),
- Çevreyle ilgili problemler (kentleşmenin olumsuz etkileri, sanayileşme, kirlilik v.b),
- Toplumun fiziksel, sosyal gelişimini tehdit eden sorunlar (aşırı nüfus, tehlikeli demografik denge, bulaşıcı hastalıklar v.b),
- Kişilere yönelik ayrımcılık konulu sorunlar (konum, cinsiyet, din, ırk v.b. nedenlerle),
- Dünya çapındaki küresel sosyal problemler (bölgesel çatışmalar, savaşlar, terör, mafya v.b) olarak sınıflandırılabilir

Son dönemlerde ise küresel anlamda toplumsal problemler çeşitlilik kazanmıştır. John Palen (2001), 21.yüzyılda görülen başlıca sosyal problemleri, eşitsizlik problemleri (ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı v.b), küresel ölçekli problemler (göçmenler, dinci davranışlar, kentsel yaşamla ilgili sorunlar, ekonomik sorunlar v.b), günlük yaşam ile ilgili problemler (eğitim sorunları, aile düzeninin değişmesi v.b), sosyal kurallara uymama ile ilgili problemler (suç ve şiddet, madde bağımlılığı, cinsel tercihlerle ilgili sorunlar v.b), geleceği tehdit eden problemler (savaşlar, terör, çevre sorunları v.b) olarak gruplandırır.

Toplumsal problemlerin bu şekilde çeşitlilik göstermesi ve toplumlar için tehlikeli hale gelmesi sonucunda sosyal problemlere olan ilgi artmıştır. Bazı sosyal bilimciler sosyal problemlerin tespitini toplumsal değişim için bir başlangıç noktası olarak görmektedirler (akt. Mardache, 2010:35). Sosyal problemlerin tespit edilmesi ve bu problemlere çözüm bulunması sürecinde sosyal duyarlılık önem kazanmaktadır. İlk ve ortaokul döneminde öğrencilerin sosyal konulara duyarlılıklarını artırmada etkin olan sosyal bilgiler dersinin amaçlarından birisi de “yansıtıcı düşünme ve problem çözme eğitimi” olarak sosyal bilgilerdir (Savage & Armstrong, 2004:15). Bu yaklaşımın temel felsefesi, öğrencilerin küresel ve yerel problemlere ilgi duyarak, bu problemlerin çözümüne ilişkin fikirler üretmeleri ve çözüm sürecinde aktif rol almalarını amaçlar.

Sosyal Duyarlılık

Toplumsal sorunların giderilebilmesinde, öncelikle o toplumdaki insanların sorunlara ilişkin bir farkındalık duygusuna sahip olmaları, durumdan endişe veya rahatsızlık duymaları ve sorunun çözümü için bir şeyler yapılması gerektiğini ifade etmeleri gerekmektedir (Fuller&Myers, 1941:322). Son dönemlerde birçok bilim insanı, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları, vatandaşların sosyal problemlere karşı olan ilgisizliği ve sivil çekilmeye (withdrawn) ilgili endişelerini dile getirmektedir. Sosyal problemlere olan ilgisizlik ve sosyal katılımındaki düşüşlerin devam etmesi durumunda, politik ve sosyal sistemlerin zayıflayacağı öngörülmektedir (Johnson, 2005:44).

Vatandaşlık eğitimi sayesinde sosyal problemlere ilişkin ilgisizlikler, sivil çekilmeler ve sosyal konulara ilişkin duyarsızlıklar ortadan kaldırılabilir. Bu sayede bireylere sosyal sorumluluklar kazandırılacak, güncel olaylar ve sosyal konular hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları sağlanacaktır (Johnson, 2005:45). Sosyal duyarlılıklara ilişkin endişelerin giderilmesinde gençler ve çocuklar önemli bir role sahiptirler. Çünkü çocukluk ve gençlik, vatandaşlık bilincinin oluştuğu, sosyal düzenin kavranmaya başlanıldığı ve temel değerlerin

kazanıldığı bir dönemdir. Özellikle gençliğe geçiş dönemindeki öğrencilerin vatandaşlık eğitimi sayesinde sosyal konulara ve sosyal problemlere olan duyarlılıkları artırılabilir. Sosyal sorumluluk duygusu gelişen öğrenciler, bu sayede başkaları için endişe duyacak, toplum ve devletin daha iyi hale gelmesi için çalışmanın kendisi için bir görev olduğunu hissedecektir. Bu bakımdan öğrencilerin sosyal problemlere bakış açısının ve sosyal problemlere karşı olan duyarlılıklarının tespiti önem taşımaktadır.

Pashkevich (2011) tarafından Rusya'daki öğrencilerle yapılan bir araştırmada, öğrencilerin sosyal sorunlara karşı olan tutumları ve çözüm yolları incelenmiştir. Çalışmada öğrencilere "Eğer şehrinizin ya da ülkenizin yöneticisi olsaydınız sosyal problemleri çözmek için ilk önce ne yapardınız" sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerin sosyal sorun algıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin % 21'i halinden memnun olduklarını ve hiçbir şey yapmalarına gerek olmadığını belirtmiş; %10'u sosyal problemlerin kaynağı olarak ülkede yaşayan yabancıları görmüş ve bunlara karşı düşmanca tutum göstermek gerektiğini ifade etmişlerdir. Sosyal sorunların çözülmesi için sert ve radikal kanuni düzenlemelerin yapılması gerektiğini düşünen öğrencilerin oranı %26 iken, %12'si toplumsal problemlerin çözümünde insanlara iyi bir yaşam sağlanmasının önemli olduğunu düşünmekte ve %23'ü de sosyal problemlerin ortadan kaldırılmasında insancıl yolların ve değerlerin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Toplumsal hayatta sorumluluk sahibi ve duyarlı vatandaşlar haline getiren süreci oluşturan ana aşamalardan birisi, bireylerin sosyal konular hakkında bilgi sahibi olmalarıdır. Bu anlamda öğrencilerin sosyal problemleri sağlıklı algılayabilmesi ve problemlere ilişkin duyarlılıklar geliştirmeleri önemlidir. Johnson, öğrencileri sosyal problemleri algılama durumlarına göre dört gruba ayırmıştır (Johnson, 2005:46):

- Sosyal problemlerle meşgul olmayanlar,
- Sosyal problemlerin çözümü için gönüllü olanlar,
- Sosyal problemlere duyarsız olanlar,
- Sosyal problemlerin çözümü için sosyal değişimden yana olanlar,

Giles ve Braxton, temel vatandaşlık becerileri arasında sosyal konuları tanıma, sosyal problemlerin çözümünde toplumun etkili olabileceğine inanma becerilerini saymışlardır (akt. Moely, 2002:1). Öğrencilerin, toplumda etkili ve duyarlı vatandaşlar olmalarını sağlamak için, vatandaşlık becerilerini geliştirmek ve sosyal problemlerin farkında olmalarını sağlamak gereklidir. Türkiye'de son yıllarda eğitimin çeşitli kademelerinde sosyal duyarlılıkları geliştirmek ve öğrencilerde sosyal katılımı sağlamak amacıyla toplum hizmeti çalışmaları yapılmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar çoğunlukla yükseköğretim öğrencilerine yöneliktir. İlköğretim öğrencilerinde sosyal problemlere olan duyarlılığın tespit edilmesi, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri ile gerçekleştirilecek toplum hizmeti çalışmalarına veri sağlaması ve yol göstermesi bakımından önemlidir. Bu anlamda ilköğretim öğrencilerinin sosyal duyarlılıklarının belirlenmesine yönelik ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin toplumsal problemlere olan duyarlılıklarının belirlenmesine yönelik olarak "Sosyal Duyarlılık Ölçeği (SDÖ)"nin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışma tarama yöntemine göre desenlenmiştir. Çalışma kapsamında, ilköğretim öğrencilerine yönelik "Sosyal Duyarlılık Ölçeğinin (SDÖ)" geliştirilmesi, ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır.

Evren-Örneklem

Çalışmanın evrenini Aksaray il merkezinde bulunan 6, 7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, evrenden seçilen, 7 ilköğretim okulunda öğrenim gören 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden basit seçkisiz örneklem yöntemi ile seçilmiş 1035 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem sayısının belirlenmesi konusunda Tabachnick ve Fidell'in (2001) faktör analizi için verdiği kriterler dikkate alınmıştır. Bu araştırmacılara göre, faktör analizi için örneklem sayısı 300 kişi "iyi", 500 kişi "çok iyi" ve 1000 kişi "mükemmel" olarak değerlendirilmektedir.

Çalışma grubundaki öğrencilerin %49,8'i kız, %50,2'si erkektir. Sınıf düzeyinde bakıldığında ise, %26,1'i 6. sınıf, %33,8'i 7. sınıf, %40,1'i 8. sınıfta öğrenim görmektedir. Öğrencilerin %5,5'i köylerde, %25,2'si kasabalarda, %69,2'si ise şehir merkezinde ikamet etmektedirler.

Veri Toplama Aracı

Ölçme aracını geliştirmeye ilişkin süreçte sırasıyla; ölçek maddelerine ilişkin madde havuzu oluşturma, maddelerin kapsam geçerliliği için uzman görüşü alma, deneme uygulaması ve veri analizi safhaları izlenmiştir. Verilerin analizinde Açımlayıcı Faktör Analizi ve geçerlik-güvenirlik çalışması şeklinde bir yol izlenmiştir.

Verilerin toplanmasında yazarlar tarafından geliştirilen “Sosyal Duyarlılık Ölçeği (SDÖ)” kullanılmıştır. Bu ölçek, ilköğretim öğrencilerinin ülkemizde ve dünyada var olan sosyal problemlere karşı duyarlılıklarını tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçme aracı 24 maddelik beş dereceli likert cevaplama formatındadır. Derecelendirme, “çok önemli (5)”, “önemli (4)”, “bazen önemli (3)”, “az önemli (2)” ve “önemsiz (1)” şeklinde düzenlenmiştir. Ölçekten alınabilecek toplam puanların yüksekliği, sosyal problemlere karşı duyarlılıklarının fazla olduğunu; düşük toplam puanlar ise sosyal problemlere karşı daha az duyarlı olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 120’dir. Ölçek maddeleri hazırlanırken kullanılan dilin ilköğretim öğrencilerinin seviyesine uygun, basit, sade ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Ölçekte tersten puanlanan madde bulunmamaktadır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizi SPSS 17.00 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Analizlerde açımlayıcı faktör analizi, cronbach alpha iç tutarlılık analizi, madde korelasyon analizi, faktör analizi ve tanımlayıcı istatistik teknikleri kullanılmıştır.

Sosyal Duyarlılık Ölçeği’nin güvenirliği, iç tutarlık ve test yarılama yöntemleri kullanılarak, madde analizi ise düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu ve t testi kullanılarak üst ve alt %27’lik dilimlerin madde ortalamaları arasındaki ortalama farkların anlamlılığıyla incelenmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizlerinde SPSS 17.0 programı kullanılmıştır.

Bulgular: Veri Toplama Aracının Geliştirilme Süreci

Madde Havuzunun Oluşturulması ve Ölçeğe İlişkin Uzman Görüşünün Alınması

Sosyal problem duyarlılık ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde, öncelikle sosyal problem ve sosyal duyarlılıkla ilişkili literatür taraması yapılmıştır. Maddeler hazırlanırken ilgili literatür dikkate alınmış ve ölçekte temsil edilmeye çalışılmıştır. Sosyal duyarlılık ölçeği için ilk aşamada 60 madde yazılmıştır.

Ölçeğin ölçülmek istenen amaca uygunluğunu sınamak için kapsam geçerliği çalışması gereklidir. Kapsam geçerliği, testi oluşturan maddelerin ölçülmek istenen özelliği ölçmede nicelik ve nitelik olarak yeterli olup olmadığını göstergesidir (Büyüköztürk, 2006). Hazırlanan maddeler alan uzmanları tarafından incelenmiş, uzmanların önerileri doğrultusunda 13 madde ölçekten çıkarılmış ve 47 maddelik denemelik form elde edilmiştir.

Ön Uygulama

Uzman görüşleri sonrasında elde edilen 47 maddelik denemelik formun ön uygulama çalışmaları, Aksaray il merkezinde farklı sosyo-ekonomik düzeydeki bölgelerinden seçkisiz (random) örnekleme yoluyla belirlenen, 2 ilköğretim okulundaki 6, 7 ve 8. sınıflarında öğrenim görmekte olan 242 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin %47,9’u kız, %52,1’i erkektir. Öğrencilerin % 17,4’ü köylerde, % 16,9’u kasabalarda, % 65,7’si ise şehir merkezinde ikamet etmektedirler. Öğrencilerin % 33,5’inin 6. sınıfa, % 34,3’ünün 7. sınıfa, % 32,2’sinin ise 8. sınıfa devam etmektedir.

Ön uygulamada denemelik formu özensiz dolduran veya hatalı işaretlemeler yapan öğrencilerin verileri çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Ön uygulama sonucunda, faktör yükleri 0.40’ın altında olan maddeler formdan çıkarılmış ve ölçekteki madde sayısı 24’e indirilmiştir.

Madde Analizi

Ön uygulama sonucunda elde edilen 24 maddelik ölçme aracı, örneklem grubuna (n=1035) tek seferde uygulanmıştır. Maddelerle ilgili betimsel istatistiklere bakıldığında, SDÖ’den alınan puanların 24 ile 120 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçekten alınan puanların aritmetik ortalaması (X) 109.5; standart sapması ise 13.12 olarak belirlenmiştir.

Betimsel analizden sonra, ölçekte yer alan maddelerin ölçmek istenilen özellikleri doğru ölçebilme durumlarına (güvenirliliğine) ilişkin olarak madde-toplam puan korelasyonlarına bakılmış ve alt ve üst %27'lik dilimlerine ait toplam puanlar karşılaştırılmıştır.

Ölçekteki maddelerin birbirleri ile ilişki düzeyine bakıldığında, madde-İçi korelasyonların 0.30'dan yüksek olduğu, ölçekteki her bir maddenin ölçeğin bütününe ilişkin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının 0.40'ın üzerinde olduğu görülmüştür (Tablo 1). Madde toplam korelasyonu 0.30 ve daha yüksek olan maddelerin ölçülmek istenen özellikleri iyi derecede ayırt ettiği ilgili literatürde belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2006). Bu bulgulara göre, ölçekteki maddelerin tamamının ölçeğin bütünü ile orta derecede pozitif yönlü korelasyona sahip olduğu görülmüştür.

Çalışmada, maddelerin ayırt ediciliklerinin belirlenmesi için öğrencilerin ölçeğin uygulamasından aldıkları toplam puanlar hesaplanmış, veriler %27'lik üst (n=279) ve %27'lik alt (n=279) olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Daha sonra "SPSS 17" programında bağımsız gruplar için t testi uygulanarak maddelerin ayırt edicilikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Büyüköztürk (2006)'e göre, %27 alt ve %27 üst grupların madde ortalama puanlarının bağımsız gruplar için t testi uygulanarak analiz edilmesi, madde analizinde kullanılan yöntemlerden biridir.

Tablo 1

Ölçme Aracındaki Maddelere İlişkin Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonları İle Alt (%27) ve Üst (%27)'Lik Dilimlere İlişkin Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Madde no	Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları	Alt % 27 ve Üst % 27'lik dilimler arası t testi sonuçları	
		t	p
M1	.541	-12.13	.000*
M2	.582	-11.12	.000*
M3	.582	-15.27	.000*
M4	.595	-16.35	.000*
M5	.597	-17.47	.000*
M6	.642	19.91	.000*
M7	.600	13.61	.000*
M8	.688	-17.18	.000*
M9	.578	-18.52	.000*
M10	.592	-12.64	.000*
M11	.601	-12.88	.000*
M12	.639	-15.77	.000*
M13	.494	-24.89	.000*
M14	.695	-18.38	.000*
M15	.654	-13.44	.000*
M16	.620	-13.72	.000*
M17	.584	-13.59	.000*
M19	.648	-24.38	.000*
M20	.674	-15.14	.000*
M21	.671	-15.33	.000*
M22	.647	-13.91	.000*
M23	.647	-16.71	.000*
M24	.632	-16.01	.000*
M27	.624	-13.56	.000*

* p<.001

%27'lik dilimler arasındaki farkların anlamlı çıkması, testin iç tutarlılığının bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Bulunan t değerleri maddelerinin ayırt etme gücünü gösterir (Tavşancıl, 2006: 151). Analiz sonucunda ölçekteki tüm maddelere ilişkin üst ve alt % 27'lik grup ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışmaları

Ölçme aracındaki faktörler ve maddelere ilişkin faktör yük değerlerini belirlemek için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi, ölçülmek istenilen özelliğe ait yapının bu ölçek ile ölçüldüğünde nasıl gerçekleştiğini belirlemek amacıyla kullanılır. Bu özelliğiyle de faktör analizi, ölçeğinin yapısını belirlemeye yönelik bir yapı geçerliği çalışmasıdır (Tavşancıl, 2006). Faktör analizi, yapı geçerliğini incelemede güçlü yöntemlerden olup, aynı niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmenin çok daha az sayıda faktörle yapılmasına olanak vermektedir (Kerlinger, 1973; Tabachnick ve Fidell, 2001). Bir ölçeğin yapı geçerliği, ölçülen yapının birbiriyle yüksek korelasyon gösteren özelliklerinin birer faktör altında kümelenebilmesi (faktör analizi) ve ölçülen yapının homojen olduğu varsayımının sınanması (iç tutarlılık) ile belirlenebilir (Erkuş, 2003; Tavşancıl, 2006).

Dolayısıyla bu çalışmada faktör analizi ile aynı zamanda ölçeğin yapı geçerliliği çalışması da yapılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında 0.05 anlamlılık düzeyi ölçüt olarak alınmıştır.

Bu çalışmada, ölçme aracının "SDÖ" olarak tanımlanan tek bir yapıyı ya da bu yapıya ilişkin alt boyutları ölçüp ölçmediğini test etmek için bir faktör analizi tekniği olan "temel bileşenler analizi" uygulanmıştır. Faktör analizi öncesinde örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğunu test etmek için KMO testi ve değişkenler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için ise Barlett testi yapılmıştır. KMO katsayısı, veri matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığı ve veri yapısının faktör çıkarma için uygunluğu hakkında bilgi verir. Faktörleşebilirlik için KMO'nun 0.60'tan yüksek çıkması beklenir (Büyüköztürk ve ark., 2009). Yapılan analiz sonucunda, KMO değerinin (0.966) ve Barlett testi sonuçlarının ($X^2=11390$; $p<0.01$) anlamlı olduğu görülmüştür (Tablo 2). Bu bulgulara göre, çalışmadaki örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapmak için "yeterli" olduğu ve değişkenler arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu tespit edilmiştir (Leech, Barrett ve Morgan, 2005; Şencan, 2005; Tavşancıl, 2006).

Tablo 2

KMO ve Barlett Testi Sonuçları

KMO		0.966
	Chi Square	11390
Barlett Testi	df	276
	p	.000

Ölçekteki verilerin hangi kategoriler altında toplandığını belirlemek ve ölçekteki temel bileşenleri belirlemek için dik döndürme yöntemi (varimax rotation) kullanılmıştır. Hesaplanan öz değeri ve varyans değerlerine göre, öz değeri (eigenvalue) 1'den büyük iki bileşen olduğu görülmüştür. Birinci bileşen, toplam varyansın % 43,34'ünü açıklarken, ikinci bileşen toplam varyansın % 4,91'ini açıklamaktadır. Sosyal bilimlerde çok faktörlü ölçeklerde, temel bileşenlerin varyansın % 40 ile % 60'ını açıklaması yeterli olarak kabul edilir (Büyüköztürk, 2006; Tavşancıl, 2005). Birinci temel bileşene ait öz değerinin (10.40) yüksek değerde gerçekleşmiş olması, ölçeğin bir bütün olarak genel bir faktöre sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 3).

Tablo 3

Ölçme Aracındaki Faktörlerin Toplam Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktörler	Başlangıç Özdeğerleri			Döndürülmüş Kareli Yüklerin Toplamı		
	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif
1	10.40	43.34	43.34	6.58	27.42	27.42
2	1.17	4.91	48.26	4.99	20.83	48.26

Verilere döndürülmüş içerik analizi yapıldığında, ölçekteki maddelerin ifade ettiği faktörler belirlenmiş ve her bir faktörü oluşturan maddelere ilişkin faktör yük değerleri hesaplanmıştır. Ölçekteki maddelerin faktör yük değerlerinin 0.434 ile 0.683 arasında değiştiği görülmüştür (Tablo 4). Faktör yük değerlerinin 0.40'ın üzerinde olması sosyal bilim araştırmaları için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2006).

Tablo 4

Faktör Analizi (Döndürülmüş İçerik Matriks Analizi) Sonuçları

Madde No	Madde ifadeleri	Faktör-1 (Bireysel sorunlara ilişkin duyarlılıklar)	Faktör-2 (Toplumsal sorunlara ilişkin duyarlılıklar)
20	Kimsesiz çocukların bakım ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması	.683	
22	Çocukların ağır işlerde çalıştırılmasını önlemek	.668	
21	İnsan hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlaması	.659	
10	Kadınlara yapılan her türlü kötü davranışı önlemek	.655	
24	Hayvan ve bitki türlerinin yok olmasını önlemek	.646	
27	Toplumdaki ahlaki bozulmaların önlenmesi	.644	
17	Kız çocuklarının okula gönderilmesini sağlamak	.633	
14	Trafik kazalarına çözüm bulmak	.624	
23	İnsan kaçakçılığını önlemek	.615	
15	Doğal kaynakların (su, ormanlar vb.) bilinçsizce tüketilmesini önlemek	.612	
12	Doğal afetlerden(deprem. sel vb.) oluşan zararları azaltmak	.603	
16	Ülkemizde okur-yazar oranını artırmak	.592	
19	Göçmenlerin (Afgan, Somalili vb.) sorunlarına çözüm bulmak	.567	
11	Eğitim olanaklarını artırmak	.567	
13	Kültürel faaliyetlere (sinema, tiyatro vb.) insanların kolay ulaşmasını sağlamak	.434	
4	Suç oranlarındaki artışı önlemek		.681
7	Ülke içinde asayiş sorunlarını (kapkaç, cinayet v.b.) önlemek		.662
3	Sağlık ve bakım hizmetlerinin gelişmesini sağlamak		.656
1	Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek		.626
6	Ortak kullanım alanlarını engelliler için düzenlemek		.609
9	Uluslararası problemlere (savaş v.b.) çözüm bulmak		.601
8	Yaşlılara barınma ve bakım hizmetlerinin sağlanması		.601
2	Alkol ve sigara kullanımı ile mücadele etmek		.600
5	Fakirliği önlemek		.599

SDÖ'nin iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Faktör-1, 15 maddeden; Faktör-2 ise 9 maddeden oluşmaktadır. Faktör-1'i oluşturan maddeler, genel olarak, bireysel sorunlarla ilgili olduğu için, bu faktör grubu "bireysel sorunlara ilişkin duyarlılıklar"; Faktör-2'yi oluşturan maddeler ağırlıklı olarak sosyal sorunlarla ilgili olduğu için, bu faktör grubu ise "sosyal sorunlara ilişkin duyarlılıklar" olarak adlandırılmıştır.

Güvenirlilik

Güvenirlilik bir ölçme aracının ölçülmek istenilen özelliği ne kadar sağlıklı ölçtüğü ile ilgilidir. Bu çalışmada ölçme aracının güvenirlilik düzeyi tespit etmek için iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) ve test yarılama (eşdeğer yarılar) yöntemleri kullanılmıştır.

Ölçekteki maddelerin bütününe ait iç tutarlılık düzeyini belirlemek için, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır (Cronbach, 1990). Ölçekteki 24 madde için bu katsayı 0.943 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5). Ölçekteki faktör gruplarındaki maddelerin iç tutarlılıklarına bakıldığında, Faktör 1'e ait Cronbach Alpha katsayısı .970 olarak gerçekleşirken; Faktör 2'ye ait katsayı .915 olarak hesaplanmıştır. Bir ölçeğin güvenilir sayılabilmesi için Alpha katsayısının 0.70 ve daha yüksek olması çok iyi olarak değerlendirilmektedir (Tavsancıl, 2006; Büyüköztürk, 2006; Büyüköztürk ve ark., 2009).

Tablo 5

Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayısı

	α	Madde sayısı
Toplam	.943	24
Faktör 1	.970	15
Faktör 2	.915	9

Bu bulgulara göre, ölçekteki maddeler arasında iç tutarlılık ilişkisinin yüksek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda ölçeği oluşturan faktörlerdeki maddelerin toplam puanlarına ilişkin iç tutarlılık düzeyi de yüksektir (Tablo 5). Bu sonuçlar, ölçekteki maddeler arasında yüksek derecede uyum olduğunu ve maddelerin bütünü ile bir amaca yönelik olarak hazırlanmış olduğunu göstermektedir.

Tablo 6

Faktörler Arasındaki İlişki Düzeyi

	Faktör1	Faktör2
Faktör 1	1.000	.789
Faktör 2	.789	1.000

Ölçeği oluşturan faktörler arasındaki korelasyona bakıldığında, Faktör 1 ve Faktör 2 arasındaki ilişki düzeyinin ($r = .789$) yüksek olduğu göze çarpmaktadır (Tablo 6). Bu bulgulara göre, bir öğrencinin bireysel sorunlara ilişkin duyarlılıklarının artması, sosyal sorunlara karşı da duyarlı olacakları anlamına gelmektedir.

Geliştirilen ölçekten elde edilen verilerin güvenirliliğine ilişkin olarak *test yarılama* yöntemi uygulanmıştır. Test yarılama işleminde öncelikle ölçekteki maddeler tek ve çift numaralı olarak iki gruba ayrılmış ve her bir gruba ait toplam puanlar hesaplanmıştır. Daha sonra her iki yarıdan elde edilen toplam puanlar arasındaki ilişki düzeyi incelenmiştir. Bu amaçla her iki yarıya ait toplam puanlar arasındaki Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır (Tablo 7).

Tablo 7

Test Yarılama İşlemi Sonucuna Göre Ölçekteki İki Yarı Arasındaki Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		Birinci Yarı	İkinci Yarı
	Ortalama (X)	54.19	55.31
	Pearson korelasyon katsayısı	1	.900**
Birinci yarı	p		.000
	N	1035	1035
	Pearson korelasyon katsayısı	.900**	1
İkinci yarı	p	.000	
	N	1035	1035

** $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi (Tablo 7), ölçme aracındaki maddelere ilişkin test yarılama işleminden elde edilen puanlara göre, birinci ve ikinci yarı toplam puanları arasında çok yüksek, pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğu görülmektedir [$r(1035) = .90$; $p < 0,01$]. Bu sonuçlara göre, ölçeği oluşturan her iki yarıdaki maddelerin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Ölçeğin tümüne ilişkin güvenilirlik katsayısını elde etmek için, testin iki yarısı için hesaplanan korelasyon katsayısından yararlanılarak Spearman-Brown formülü kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı (r_x) 0.947 olarak elde edilmiştir. Bu bulguya göre, ölçeğin tamamının çok yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Sosyal problem, çeşitli durumlar, olaylar dizisi ya da bir grup insanın oluşturduğu değiştirilmesi ya da iyileştirilmesine gereksinim duyulan sıkıntılı bir durumdur (Gusfield, 1996). Bireylerin sosyal problemlere ilişkin çözüm yolları bulmasında, sosyal duyarlılıkların ve farkındalıkların rolü büyüktür.

Bu araştırmada, öğrencilerin sosyal problemlere yönelik duyarlılıklarını belirlemek için “Sosyal Duyarlılık Ölçeği” geliştirilmiş ve ölçeğin psikometrik özellikleri incelenmiştir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde 1035 öğrenci örneklem grubunda yer almıştır. Araştırmaya katılan örneklem, sayı ve çeşitlilik bakımından istatistiksel analizlerin gerektirdiği yeterliliktedir. Çalışmada sonucunda 24 maddelik bir yapı ortaya çıkmıştır. Ölçeği oluşturan maddeler incelendiğinde, maddelerin başlıca iki faktör altında toplandığı görülmüştür. Faktörler, maddelerin içeriklerine göre, “bireysel sorunlara ilişkin duyarlılıklar” ve “toplumsal sorunlara ilişkin duyarlılıklar” olarak adlandırılmışlardır.

İlköğretim öğrencilerinin sosyal problemlere olan duyarlılıklarının tespit edilmesi için gerçekleştirilen bu ölçek geliştirme çalışmasında, aynı zamanda ilköğretim öğrencilerinin en fazla önemseydiği problemler de belirlenmiştir. İlköğretim öğrencilerinin ülkemizde ve dünyada, kimsesiz çocukların bakım ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması, çocukların ağır işlerde çalıştırılması, insan hak ve özgürlüklerinin korunması, kadınlara karşı kötü muamele, hayvan ve bitki türlerini yok olması, toplumsal ahlaki bozulmalar, suç oranlarındaki artış, asayiş sorunları, ... gibi sosyal sorunları önemsemektedirler (Tablo 4).

Sosyal duyarlılıkların tespitine yönelik Türkiye ve uluslararası kaynaklı ilgili literatür taranmıştır. Ancak, ülkemizde ilköğretim öğrencilerinin sosyal duyarlılıklarını ölçmeyi amaçlayan herhangi bir ölçek geliştirme çalışmasına rastlanamamıştır. Uluslararası alanyazında ise, öğrencilerin sosyal davranış eğilimlerini ve duyarlılıklarını ölçen bazı çalışmalara rastlanmıştır. Bu çalışmalarda, genellikle, öğrencilerin sosyal olayları ve problemleri çözme konusundaki harekete tarzlarına odaklanıldığı görülmektedir.

Nilsson ve arkadaşları (2011), sosyal eylem ve davranışlarına yönelik bir ölçme aracı geliştirmeyi amaçlamışlardır. Corning ve Myers (2002), çalışmada bireylerin sosyal faaliyetlere katılma eğilimleri ve sosyal davranış geliştirme duyarlılıklarını belirlemişlerdir. İlgili literatürde sosyal davranışlara yönelik ölçek geliştirme çalışmalarının ya özel bir alana odaklandıklarını ya da yapılan bir sosyal faaliyetin sonuçlarını ölçmeye yönelik oldukları göze çarpar. Bununla beraber, bireylerin sosyal faaliyet geliştirmelerinde, çıkış noktası olarak sosyal problemlere karşı duyarlılıkların tespit edilmesinin ihtiyaç olduğu da dile getirilmiştir (Corning ve Myers, 2002).

Bu çalışma ile geliştirilen Sosyal Duyarlılık Ölçeği'nin Açıklayıcı Faktör analizi ve güvenilirlik analizi çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, SDÖ ölçeğinin ilköğretim öğrencilerinin sosyal problemlere ilişkin duyarlılıklarını belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ve araştırmacılar tarafından kullanılabilirliği söylenebilir. Ölçekten elde edilecek sonuçlar, ilköğretim öğrencilerinin sosyal problemlere olan duyarlılıklarının tespit edilerek duyarlılıklarını artıracak çalışmalar yapılması konusunda eğitimcilerle ışık tutacaktır. Geliştirilen ölçme aracının farklı düzeydeki örneklem gruplarıyla yapılacak çalışmalarda da kullanılabilirliği düşünülmektedir.

Teşekkür: Bu çalışmanın hakemlik sürecinde eleştirileri ve önerileri ile katkı sağlayan değerli hakemlere teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. B., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Corning, A. F. and Myers, D.J. (2002). Individual orientation toward engagement in social action. *Political Psychology, Vol. 23 (4)*, 703-729.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. New York: Harper Collins Publishers
- Erkus, A. (2003). *Psikometri üzerine yazılar*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Fuller, R. C. and Myers, R. R. (1941). The natural history of a social problem. *American Sociological Review, Vol. 6(3)*, 320-329
- Gusfield, J. R. (1996). *Contested meanings the construction of alcohol problems*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Johnson, B. (2005). Overcoming "doom and gloom": empowering students in courses on social problems, injustice, and inequality. *Teaching Sociology, V. 33*, 44-58.
- Kerlinger, F.N. (1973). *Foundations of behavioral reseach*. (Second Edition). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Leech, N. L., Barrett, K.C. and Morgan, G.A. (2005). *SPSS for intermediate statistics: use and interpretation*. (Second edition). NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Mardache, A. (2010). Community of predeal a diagnosis of social problems. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov, Vol. 3 (52)*, 33-40.
- Moely, B.E., Mercer, S. H., Ilustre, V., Miron, D., and McFarland, M. (2002). Psychometric properties and correlates of the civic attitudes and skills questionnaire (CASQ): a measure of students' attitudes related to service-learning. *Michigan Journal of Community Service Learning, 8*, 15-26.
- Nilsson, J.E., Marszalek, J.E., Linnemeyer, R.M., Bahner, A.D., and Misialek, L.H. (2011). Development and assessment of the social issues advocacy scales. *Educational and Psychological Measurement, Vol. 71(1)*, 258-275.
- Palen, J.J. (2001). *Social problems for the twenty first century*. McGraw-Hill Companies. Newyork.
- Pashkevich, A.V. (2011). Uppergrade students attitudes toward social problems. *Russian Education and Society, V. 53(1)*, 79-87.
- Savage, T. V. and Armstrong, D. G. (2004). *Effective teaching in elementary social studies*. New Jersey: Pearson Prentice Hall
- Şentürk,Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya uygulaması), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya*.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlik*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. (Fourth edition). New York: Harper Collins Publishers.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yurdugül, H. (2005). *Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde sunuldu, Denizli*.